

ระบบประชาคมโลก

โดย รศ.ดร.วศินา จันทศิริ และ ผศ.สิริพิชญ์ วรรณภาส
สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ระบบประชาคมโลก

ประชาคมโลก (global community) หมายถึง การรวมตัวกันเป็นสังคมในระดับโลกเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของรัฐ องค์การระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ และองค์กรเอกชนระหว่างประเทศที่ไม่ใช้รัฐ มีรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเองและของโลกร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการปกป้องสิทธิมนุษยชน การรักษาสันติภาพและความมั่นคงของโลก การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม และการค้าระหว่างประเทศ

แนวคิดที่ใช้อธิบายการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของระบบประชาคมโลกมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีอยู่ค่อนข้างจะหลากหลาย บางแนวคิดให้ความสำคัญกับรัฐ และระบบรัฐ บางแนวคิดให้ความสำคัญกับบรรษัทข้ามชาติ และองค์การระหว่างประเทศ บางแนวคิดให้ความสำคัญกับระบบโครงสร้างของสังคมโลก ซึ่งต่างก็มีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกไม่สามารถถูกอธิบายได้ด้วยแนวคิดหนึ่งเดียวเท่านั้น หากแต่มีการผสมผสานของแนวคิดที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์และประเด็นที่กำลังให้ความสนใจในช่วงเวลานั้น ตัวอย่างแนวคิดที่น่าสนใจเหล่านี้ ได้แก่

3.1 แนวคิดสัจนิยม (realism) เห็นว่า รัฐและระบบรัฐเป็นสิ่งสำคัญในระบบการเมืองโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความอยู่รอดของชาติในสภาพแวดล้อมที่มีแต่ความเป็นศัตรูกัน ดังนั้น การแสวงหาอำนาจจึงเป็นเป้าหมายที่มีเหตุผลของการกำหนดนโยบายต่างประเทศของแต่ละรัฐ และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แนวคิดนี้ค่อนข้างจะมองบริบทสังคมระหว่างประเทศในแง่ลบ โดยเชื่อว่า การแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ตนเองเป็นพื้นฐานทางธรรมชาติของมนุษยชาติ รัฐจำเป็นต้องปกป้องผลประโยชน์ของตนเองเพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดในรูปของอำนาจด้วยการเสริมสร้างสมรรถนะทางทหารให้มั่นคงเพียงพอเพื่อป้องกันการถูกรุกราน และวิธีการหนึ่งที่จะสร้างการควบคุมได้คือ การสร้างระบบดุลแห่งอำนาจ (balance of power) โดยนัยเช่นนี้ ความร่วมมือระหว่างรัฐในประชาคมโลกจะเป็นไปได้เพียงเพื่อผลประโยชน์แก่รัฐนั้นๆ (Morgenthau, 1955: 25)

3.2 แนวคิดสัจนิยมใหม่ (neo-realism) เห็นว่า ระบบระหว่างประเทศมีอิทธิพลในการกำหนดบทบาทของรัฐ การแสดงออกของรัฐที่เกิดขึ้นในประชาคมโลกเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวรัฐด้วยกันเองและโครงสร้างระหว่างประเทศที่วางกรอบจำกัดมิให้รัฐกระทำการบางอย่าง และผลักดันให้รัฐแสดงออกในรูปแบบอื่นๆ หากพิจารณาในแง่นี้ ระบบระหว่างประเทศมีสภาพเป็นอนาธิปไตย และหน่วยต่างๆ ถือว่ามีอิสระในการที่จะแสดงออก การวิเคราะห์สภาพระหว่างประเทศในแง่โครงสร้างจึงทำให้มองเห็นภาพของพฤติกรรมการเมืองระหว่างประเทศที่มีพลังในการอธิบายมากขึ้นและมีความเข้มงวดน้อยลง แม้ว่าแนวคิดนี้จะทำให้เกิดความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับความสำคัญเชิงเปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์ระดับต่างๆ แต่

ก็ทำให้ประเด็นเรื่องความร่วมมือระหว่างประเทศดูจะมีความชัดเจนมากขึ้นภายใต้สภาพเงื่อนไขการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย (Waltz, 1979: 91)

3.3 แนวคิดพหุนิยม (pluralism) เห็นว่า ระบบระหว่างประเทศประกอบด้วยตัวแสดงหลายตัว ซึ่งต่างมีบทบาทหน้าที่เป็นของตนเอง อำนาจเดิมที่รวมศูนย์อยู่ที่รัฐจึงได้กระจายไปยังกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในโครงสร้างนี้ ในลักษณะที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นในด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เช่น เรื่องสวัสดิการ/ ความมั่งคั่ง ซึ่งจะทำให้เป็นผลขึ้นมาได้ก็ด้วยความร่วมมือกันระหว่างรัฐกับตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ นักคิดกลุ่มนี้เห็นว่า ในยุคปัจจุบันรัฐไม่ใช่ตัวแสดงที่โดดเด่นอีกต่อไปแต่ถูกผลักดันให้ต้องกระทำหรือไม่กระทำโดยตัวแสดงอื่นๆ เช่น องค์การระหว่างประเทศ บริษัทเอกชนข้ามชาติ เป็นต้น โดยนัยเช่นนี้ ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ เช่น สหประชาชาติ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และองค์การการค้าโลกจึงมีอิสระในการดำเนินนโยบายในระดับหนึ่ง และควรที่จะต้องนำเข้ามาศึกษาในระบบระหว่างประเทศด้วย รัฐตามแนวคิดนี้จึงต้องยอมรับผลประโยชน์ร่วมกัน และเข้ามีส่วนร่วมในความร่วมมือเพื่อประสานประโยชน์ระหว่างกัน จึงอาจมองได้ว่า การเข้าร่วมในการรวมตัวกันดังกล่าวเท่ากับเป็นการลดอิสระของรัฐลง ซึ่งหากมองจากสภาพการเมืองและสังคมระหว่างประเทศในปัจจุบัน แนวคิดนี้ดูจะใกล้เคียงกับความเป็นจริงอยู่มากทีเดียว

3.4 แนวคิดการกึ่งนิยม (functionalism) เห็นว่า มนุษย์ทุกคนเป็นพลเมืองของโลก ประชาชนชาติต่างๆ ถือว่าเป็นพลเมืองของโลกเดียวกันสามารถข้ามพรมแดนกันได้ รัฐในประชาคมโลกจึงมีหน้าที่จัดสวัสดิการเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนมากกว่าที่จะไปมุ่งเน้นเรื่องการแข่งขันแย่งอำนาจและผลประโยชน์ในระดับโลก รัฐและประชาชนตามแนวคิดนี้จึงมีลักษณะที่แยกไม่ออกจากกัน

3.5 แนวคิดเสรีนิยม (liberalism) เห็นว่า มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดี มีเหตุผล มีศีลธรรมและจรรยาบรรณและต่างปรารถนาที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น มีจิตใจเอื้ออารีต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามแสวงหาวิธีการและเครื่องมือที่สร้างเสริมความร่วมมือระหว่างกัน การที่มนุษย์ประพฤติดันเลวหรือโหดร้ายมิใช่เป็นความเลวโดยสันดานแต่เป็นผลจากความบกพร่องของสภาพแวดล้อมหรือเป็นความผิดพลาดของสถาบันการเมืองเศรษฐกิจและสังคมซึ่งสร้างกฎเกณฑ์ให้มนุษย์บางกลุ่มได้รับประโยชน์แต่มนุษย์บางกลุ่มเสียประโยชน์ นำมาซึ่งความขัดแย้งขนาดต่างๆ เช่น สงคราม แต่ปัญหาเหล่านี้สามารถทำให้น้อยลงได้ด้วยการสร้างสรรค์สถาบันและอาศัยความร่วมมือจากนานาประเทศ ดังนั้น ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ แต่ละรัฐจึงต้องคำนึงถึงศีลธรรมและจรรยาบรรณในฐานะที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดในการวางนโยบายที่มีต่อกัน และวิธีการที่เป็นไปได้มากที่สุดคือ แต่ละรัฐต้องปฏิรูประบบการปกครองของตนเองให้เป็นประชาธิปไตย โดยประชาชนจะต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี รัฐจะต้องเคารพ ส่งเสริม และปกป้องสิทธิมนุษยชนของประชาชนของตนและของโลกโดยส่วนรวม ด้วยเหตุนี้ กระบวนการทางการเมืองและกฎหมายระหว่างประเทศจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะควบคุมพฤติกรรมระหว่างรัฐในเวทีโลก

3.6 แนวคิดอุดมคตินิยม (idealism) เห็นว่า ประชาคมโลกเป็นสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยต้องคำนึงถึงปัจจัย 4 ประการ เพื่อเป็นเครื่องนำทางไปสู่การจัดทำนโยบายต่างประเทศของแต่ละรัฐ กล่าวคือ คุณค่าทางศีลธรรม บรรทัดฐานทางกฎหมาย ระบบระหว่างประเทศ และการประสานผลประโยชน์ ในประชาคมโลก โดยเรื่องของอำนาจ และผลประโยชน์แห่งชาติ หรือความอยู่รอดของชาติเป็นเรื่องรองลงมา แนวคิดนี้เชื่อว่า ความมีเหตุผลและความสำนึกผิดชอบชั่วดีเท่านั้นที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ถาวรซึ่งสามารถทำให้เป็นผลได้ด้วยการจัดตั้งระบบความมั่นคงร่วมกัน (collective security) ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดเจนคือ การสร้างองค์การสันนิบาตชาติ (League of Nations) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และพัฒนาไปสู่สหประชาชาติ (United Nations) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้ การเกิดขึ้นขององค์การระหว่างประเทศใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นผลมาจากพื้นฐานแนวคิดนี้

3.7 แนวคิดวิถีปฏิบัติระหว่างประเทศ (international regime) พิจารณาว่า ระบบระหว่างประเทศไม่ได้มีลักษณะเป็นกฎที่ตายตัว หากแต่มีลักษณะผสมผสานระหว่างกลุ่มของกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความคาดหวัง และกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งรัฐในประชาคมโลกคาดหวังว่ารัฐอื่นๆ จะใช้แนวทางดังกล่าวในการจัดการต่อประเด็นประเด็นหนึ่งเช่นกัน ซึ่งสามารถนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างประเทศ และพัฒนาไปสู่การสร้างความเป็นสถาบันได้ วิถีปฏิบัติระหว่างประเทศจะเป็นกรอบกำหนดให้รัฐควรจะต้องปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ โดยมีเงื่อนไขของการตอบโต้ในลักษณะของการปฏิเสธการคบหาด้วยเป็นเครื่องมือกำกับพฤติกรรมในแต่ละประเด็นที่กำลังให้ความสนใจ เช่น เรื่องความมั่นคง เรื่องการค้าระหว่างประเทศ และเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้น วิถีปฏิบัติระหว่างประเทศจึงสามารถช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันในระบบระหว่างประเทศที่มีลักษณะอนาธิปไตยที่ไม่มีรัฐหนึ่งรัฐใดมีอำนาจโดยสมบูรณ์ (Krasner 1983: 1-5)

จากที่กล่าวไปข้างต้น จะเห็นว่าแต่ละแนวคิดมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับว่าจะนำแนวคิดเหล่านั้นไปอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาได้มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงสภาพสังคมโลกในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยแสดงระหว่างประเทศย่อยๆ จำนวนมาก มีรัฐจำนวนหนึ่งที่มีอำนาจและบทบาทเหนือกว่ารัฐส่วนที่เหลือในโลก มีกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศที่รัฐต่างๆ ต้องให้การยอมรับ ดังที่นักสังคมวิทยาของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดได้เสนอว่า คุณลักษณะ โครงสร้างและพฤติกรรมของประชาชาติกำลังถูกเปลี่ยนโดยสังคมโลก การศึกษาถึงตัวตนของมนุษย์และนิเวศวิทยาของมนุษย์ในระดับประชาคมโลกจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องพูดถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และต้องบูรณาการแนวคิดต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในสังคมโลกได้อย่างครอบคลุม ดังนั้น กรอบแนวคิดที่มองการแสดงออกของรัฐภายใต้โครงสร้างของระบบโลกจึงน่าจะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในระดับโลกได้มากขึ้นกว่าเดิม

แนวคิดระบบประชาคมโลก จึงให้ความสำคัญกับระบบรัฐภายใต้บริบทของสังคมโลกที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานระหว่างประเทศที่หลากหลาย ถูกขับเคลื่อนไปภายใต้แบบธรรมเนียมและกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ รัฐในระบบประชาคมโลกจึงไม่ได้มีอิสระที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมหนึ่งๆ เสียทีเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างโลกที่เกี่ยวข้องกับผลผลิต การแลกเปลี่ยน และ การต่อรอง

ผ่านรูปแบบของวัฒนธรรมและการสื่อสารในระดับโลก ครอบคลุมพหุมิติทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของรัฐที่เกิดขึ้นถือเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ของมนุษย์ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระ ความมั่นคง ระเบียบและความยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้การยอมรับถึงอำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐ ผลประโยชน์ของรัฐ และสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศด้วย (Jackson and Sorensen 2008: 141-161) แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์ในระดับโลกมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น การยอมรับถึงมติของสหประชาชาติในกรณีของสงครามอ่าวเปอร์เซีย และการที่รัฐต้องปฏิบัติตามข้อตกลงและกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เป็นต้น

บทสรุป

แนวคิดระบบประชาคมโลก พิจารณาระบบรัฐภายใต้บริบทของสังคมโลกที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานระหว่างประเทศที่หลากหลาย ถูกขับเคลื่อนไปภายใต้แบบธรรมนิยมและกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ รัฐในระบบประชาคมโลกจึงไม่ได้มีอิสระที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมหนึ่งๆ เสียทีเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างโลกที่เกี่ยวข้องกับผลผลิต การแลกเปลี่ยน และการต่อรองผ่านรูปแบบของวัฒนธรรมและการสื่อสารในระดับโลก ครอบคลุมพหุมิติทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของรัฐที่เกิดขึ้นถือเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ของมนุษย์ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระ ความมั่นคง ระเบียบและความยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้การยอมรับถึงอำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐ ผลประโยชน์ของรัฐ และสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศด้วย
